

לְךָ שָׂכָר פִּעֲלָתְךָ: מִזֶּה רַבִּי מִרְפּוֹן אוֹמֵר חַיִּים קָצֵר, וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה, וְהַפְּעֻלִּים עֲצֻלִּים, וְהַשָּׂכָר הַרְבֵּה, וּבַעַל הַפִּנִּית דּוֹחֵק: מִזֶּה הוּא הָיָה אוֹמֵר לֹא עָלֶיךָ הַמְּלָאכָה לְגִמּוּר, וְלֹא אֶתָּה בֶּן חוֹרִין לְהַכְטִיל מִמֶּנָּה. אִם לְמִדַּת תּוֹרָה הַרְבֵּה, נִוְתָּנִין לְךָ שָׂכָר הַרְבֵּה. וְנֶאֱמָן הוּא פֶּעַל מְלָאכָתְךָ, שִׁישְׁלֵם לְךָ שָׂכָר פִּעֲלָתְךָ. וְדַע מִתֵּן שָׂכָרְךָ שֶׁל צְדִיקִים לְעֵתִיד לָבוֹא:

פרק שלישי

א עֲקֵבְיָא בֶּן מַחְלֵלָאֵל אוֹמֵר הִסְתַּכַּל בְּשִׁלְשָׁה דְּבָרִים, וְאִין אֶתָּה בָּא לְיָדֵי עֲבִירָה. דַּע, מֵאִין בָּאתָ, וּלְאֵן אֶתָּה הוֹלֵךְ, וּלְפָנֶי מִי אֶתָּה עֹתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבוֹן. מֵאִין בָּאתָ, מִמָּוֶפֶה סְרוּחָה. וּלְאֵן אֶתָּה

שבהם צריך ללמוד את התורה בשקידה, שכן בימים הללו מתגברים על האדם עניני תאות העולם, ועל כן דוקא בימים הללו אפשר למצוא את ה', וכמו שכתוב (איכה א, ג) "כל רודפיה השיגוה בין המצרים", דקאי על רודפי י-ה שאז הוא זמן מסוגל להשיג את ה'.

■ הוי שקוד ללמוד תורה, ודע מה שתשיב לאפיקורוס.

צריך ביאור סמיכות הדברים. ונראה לבאר, דהנה יש החושבים שבכדי לענות תשובה לאפקורסים, צריך לדעת היטב את כל דעות האפיקורסים וספריהם, בכדי שידע מה השאלות שלהם על מנת שיוכל לענות עליהם כראוי. ועל זה אומר התנא דלא זו הדרך, אלא הוי שקוד ללמוד תורה בשקידה רבה, ומתוך כך תזכה לדעת מה להשיב לאפיקורוס, אחר כך מצאתי כעין זה בחיד"א.

■ [א] הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה.

בספרים הובא משל נאה על זה. מעשה במלך שהיה לו אח שהיה שודד ששכן ביער והיה מלסטם את הבריות וגוזל מהם את ממונם, והיה המלך מתבייש מאד מהשמועות ששמע על אחיו. והיה היום ויסע המלך אל אחיו השודד ליער וישאלהו

הוֹלֵךְ, לְמָקוֹם עֶפֶר רָמָה וְתוֹלְעָתָהּ. וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עֹתִיד לֵהֵן דִּין
וְחִשְׁבוֹן, לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַקְּדוֹשִׁים הַקְּרוֹץ בְּרוּךְ הוּא:

מדוע הנך מלסטם את הבריות, ויען אחיו ויאמר שהוא צריך לממון ועל כן הורג הוא אנשים ולוקח את ממונם, ויאמר לו המלך אני אקח אותך לארמוני ואתן לך כל ממון שבעולם ושום דבר לא יחסר לך, וכן הוה, שקרב אותו המלך מאד עד שאחיו נהיה לאדם אחר לגמרי, עד שלבסוף מינהו לשר גדול. ויצו עליו המלך שילך תמיד עם חרב על ראשו, וישאלוהו אחיו לפשר הדבר, ויענהו המלך שחרב זו תזכיר לו מה שעשה לאחרים שהרגם בחרב, ויזכור תמיד את מעלליו הרעים ולא ישוב לכסלה עוד. וזה הפירוש במשנה הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה, שאם אדם יזכור מהיכן הוא בא ואיזה מעשים הוא עשה, ממילא שוב לא יבוא לידי עבירה.

■ הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה.

איתא במדרש פליאה (אות יב) אדם הראשון מה ראה לחטוא לפי שראה שתים ואילו ראה בשלש לא חטא. וביארו המפרשים (ביאור מדרש פליאה בשם ספר חמדת צבי) דהכונה היא שלאדם הראשון לא היה את החסרון של 'מאין באת מטפה סרוחה' שכן היה יציר כפיו של הקב"ה, ומפני שהיה חסר לו אחד משלושת הדברים האמורים במשנתנו שעליהם נאמר 'ואין אתה בא לידי עבירה', לכן בא לידי חטא עץ הדעת.

■ ואין אתה בא לידי עבירה.

בשם כ"ק אאמו"ר זי"ע, שהכונה היא שאין אתה בא לידי המלאך הנברא מעבירה (ועיין לעיל ריש פרק ב).

■ ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון.

הקשו בספרים הקדושים (תולדות יעקב יוסף אמור, בני יששכר אלול ב, ד, ומעין זה במדרש שמואל בשם יש מפרשים) מהו הלשון 'דין וחשבון', הרי הסדר הוא שתחילה עושים חשבון על מעשי האדם ורק לאחר מכן עושים לו דין.

ותרצו דבעת שהאדם בא לעולם האמת הוא פוסק לעצמו דינו בבית דין של

ב רבי חנינא סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות, שאלמלא מורא, איש את רעהו חיים בלעו. רבי חנינא פן תרדיון

מעלה, שמראים לו אדם אחר שעשה עבירה זו ושואלים אותו מה דינו, וכפי העונש שפוסק על רעהו כך הוא מקבל עונשו על אותה העבירה שהוא עצמו גם כן עשה. ולכך הקדים דין לחשבון, שכן תחילה נשאל האדם מה הדין שצריך לעשות, ואחר כך עושים אתו חשבון על העבירות שהוא עשה, ונותנים לו עונש כפי מה שהוא עצמו פסק בדין על אחרים.

■ דין וחשבון.

יש להבין כפל הלשון 'דין וחשבון', שהרי גם הדין וגם החשבון שניהם עניינם הוא המשפט ששופטים אותו לפני מלך מלכי המלכים בעת שיבוא לעולם האמת. וביאר הגאון מוילנא ש'דין' הכוונה לעונש המגיע לו על מעשה העבירה עצמה, ובנוסף לכך עושים עמו 'חשבון' על הזמן שהתבטל בעת עשיית העבירה, שבזמן זה הרי יכול היה ללמוד תורה ולסגל לעצמו מצות ומעשים טובים.

■ ליתן דין וחשבון.

הכוונה בזה, דהנה כל זמן שהנשמה נמצאת בתוך הגוף, אזי הגוף הוא מסך המבדיל לנשמה, ואינה יודעת מה עשתה ומה פגמה. אולם כאשר הנשמה יוצאת מהגוף לאחר פטירתו של אדם, אזי הנשמה היא בעל הבית על הגוף, ואז האדם חפץ ורוצה שהקב"ה יעשה בו דין, בכדי לרחוץ ולנקות את נשמתו מטומאת העבירות וזוהמתם, וזהו הלשון 'ליתן דין' מלשון קבלת מתנה, שחפץ ליתן דין.

■ [ב] רבי חנינא סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות.

בשם רבי מאיר שפירא מלובלין שהקשה מדוע נקרא בתואר 'סגן הכהנים' דמשמע שהיה סגן של כמה כהנים גדולים, ולא נקרא 'סגן הכהן גדול'. אלא הטעם לכך הוא, משום שהיה זה בימי בית שני שאז היו ממנים כהנים גדולים שאינם הגונים על ידי נתינת שוחד למלכות, וכהנים גדולים אלו לא הוציאו שנתם, נמצא שהיה רבי חנינא סגן של כמה וכמה כהנים גדולים. והנה באמת רבי חנינא הוא היה ראוי להתמנות לכהן גדול, מפני שהדרך הוא שלאחר פטירת הכהן גדול

אומר שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה, הרי זה מושב ליצים. שְׁנָאֹמֶר (מס' סו' טז, ב) ובמושב ליצים לא ישב. אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה, שכינה שְׁרוּיָה ביניהם. שְׁנָאֹמֶר (מס' סו' טז, ב) אז נדברו יראי יי איש אל רעהו ויקשב יי וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי יי ולחשבי שמו. אין לי אלא שנים, מניין שאפלו אחד שיושב ועוסק בתורה שתקדוש פרוץ הוא קובע לו שָׁכָר, שְׁנָאֹמֶר (א"כ טז, ב) יֵשֵׁב בְּדָד וַיְדוּם בִּי נִמָּל עָלָיו:

מתמנה הסגן אחריו לכהן גדול, ועל כן היה לו תרעומת וטענה על המלכות שלא עשאתו כהן גדול, ואף על פי כן אמר שחייבים להתפלל בשלום המלכות שאלמלא מוראה וכו'.

■ הוי מתפלל בשלומה של מלכות.

איתא בספרים לבאר כוונת המשנה, שבעת שהמלכות היא בשלום ואין בין הגויים מלחמות צריך להרבות בתפלה ובתחנונים, משום שכשארין לגויים מריבות ביניהם יש להם זמן לעשות צרות ולגזור גזירות רעות ח"ו ולעשות ביהודים כטוב בעיניהם, אבל בעת שהם במריבה ביניהם אין להם פנאי לעשות רע ליהודים. וזהו 'הוי מתפלל בשלומה של מלכות', היינו כאשר יש עת שלום במלכות צריך להרבות בתפילה ותחנונים.

■ [ג] שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב ליצים.

לכאורה קשה מדוע קראם התנא בשם 'מושב ליצים', וכי מפני שאינם מדברים בדברי תורה על זה בלבד כבר יקראו בשם ליצים. ופירשו בספרים הקדושים ענין זה בכמה דרכים.

הבעל שם טוב פירש, שאם יושבים שנים ללמוד ואין ביניהם דברי תורה דהיינו שאין מצליחים ללמוד כדבעי, הטעם לזה הוא מחמת שבעבר היה מקום זה מושב ליצים, ונשאר כח טומאת הליצנות שהתלוצצו אי פעם במקום זה, והוא משפיע לרעה לכל הבאים למקום זה וגורם שלא יהיה ביניהם דברי תורה. ועל כן דרכי

להורות לפעמים למתאוננים שאין להם חשק ללמוד, שיעברו לישב במקום אחר, כי פעמים שהמקום גורם שלא יוכלו ללמוד בו, וכאמור.

וכעין זה איתא בצ"ח על מה שאמרו בגמרא (ברכות ו, א) כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו, וכשמת אומרים לו הי עניו הי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו, ויש להבין מה שייכות יש בין קביעות מקום לתפילה לעונה. וביאר הצ"ח, דהנה כשאדם מתפלל במקום אחד הרבה פעמים, מתקדש המקום על ידי התפילה, וקדושת המקום מסייעתו להתפלל כראוי. ולכך מי שאין קובע מקום לתפלתו, הוא מורה על מידת הגאווה, שסובר שאינו זקוק לכח קדושת המקום שיסייע לו להתפלל, רק סומך על כוחו. מה שאין כן הקובע מקום לתפלתו, התולה את כח התפילה בקדושת המקום, ואינו חושב שמעצמו יכול להתפלל כראוי, נמצא שהוא עניו.

באופן אחר איתא (חסד לאברהם אולאי, רוח חיים) לבאר את משנתנו, 'שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה' דהיינו שאין לומדים יחד זה עם זה, סימן הוא ש'הרי זה מושב ליציים' היינו שכל אחד חושב שחבירו אינו חבר הראוי לדבר עמו, ומתלוצץ הוא על חבירו בלבבו שאינו כדבעי וכדומה, ועל כן נקרא מקומם מושב ליציים.

והרה"ק רבי מנחם מנדל מורקא פירש, 'שנים שיושבים ואין ביניהם' היינו אם יושבים שנים ואין ביניהם שום מריבה וקטטה והם באחדות יחד, הרי זה 'דברי תורה'. והרה"ק רבי בעריש מביאלא המשיך על פי זה לפרש המשך המשנה, 'הרי זה' היינו אם מדברים ואומרים שפלוני הוא כך וכך ומתחילים לדבר לשון הרע וכדומה על יהודים, זהו 'מושב ליציים'.

והרה"ק מקוצק זי"ע פירש, 'שנים שיושבים ואין' היינו שמדת האין הוא 'ביניהם' שאינם מחזיקים עצמם למשהו, הרי זה 'דברי תורה' מדת ענוה זו נחשבת כדברי תורה, שמידת הענווה מסוגל לקבלת התורה.

■ שנאמר אז נדברו יראי ה' אל רעהו.

יש להבין הלשון 'נדברו' דפירושו שכבר דברו, והמשנה הרי מדברת על אותם המדברים עכשיו בדברי תורה, ואם כן הוי ליה לומר 'אז דברו'.

וביארו בספרים הקדושים, דהנה בעת שיושבים ללמוד תורה צריך תחילה להקדים לזה יראת שמים, שכן תורה ללא יראת שמים אין לה קיום, וכדאיתא

פרק שלישי

שעא

ג רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר שְׁלֹשָׁה שְׂאֵבְלוּ עַל שְׁלַחַן אֶחָד, וְלֹא אָמְרוּ עָלָיו דְּבָרֵי תוֹרָה, כָּאֵלּוּ אֲכָלוּ מִזִּבְחֵי מִתִּים. שְׁנַאמֵר (ישעיה כח, ט) כִּי כָּל שְׁלַחֲנוֹת מְלָאוּ קִיָּא צָאָה בְּלִי מְקוֹם. אֲכָל שְׁלֹשָׁה שְׂאֵבְלוּ עַל שְׁלַחַן

במשנה (להלן יא) כל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת. וזהו שנאמר 'אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו' שמדברים קודם הלימוד בעניני יראת שמים ולאחר מכן מדברים הם דברי תורה, וזהו 'ליראי ה' ולחושבי שמו' שמקדימים יראת שמים לפני התורה, אזי תורתם מתקיימת בידם.

עוד נראה לתרץ, דהנה לשון 'נדברו' הוא לשון הכנעה והשפלה, כמו שנאמר "ידבר עמים תחתינו" (תהילים מז, ד) שהכנעת אומות העולם תחתינו קרויה בלשון 'ידבר'. דהנה כאשר האדם מדבר עם חבירו בדברי תורה, צריך להכניע את עצמו ולהטות אזנו לשמוע דברי חבירו, ולא לחשוב שרק הוא מבין ויודע. ובזה אתי שפיר לשון הפסוק 'אז נדברו', שבא לרמז שכאשר אתה בא לדבר עם חברך בתורה ויראת שמים, זקוק אתה להכניע ולהשפיל עצמך ולשמוע את דבריו, שזהו דרך יראי ה'.

■ ויכתב ספר זכרון לפניו.

זקיני הרה"ק משידלובצא הגיע פעם לביקור אצל החדושי הרי"ם, וכיבדו החדושי הרי"ם לישב, והרה"ק משידלובצא ביקש שתחילה ישב החדושי הרי"ם שהוא כתר תורה, ויענהו החדושי הרי"ם שכתר שם טוב [וכוונתו היתה על המופתים שפרסמו אותו] עולה על גביהם. אמר זקיני הרה"ק משידלובצא שזה פירוש המשנה אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו, שכל אחד אומר שחבירו הוא ירא ה', אז ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו, שהקב"ה כותב את שניהם ליראי ה' וצדיקים.

■ [ג] שלשה שאכלו על שלחן אחד וכו', שנאמר כי כל שולחנות וכו', אבל וכו' כאילו אכלו משולחנו של מקום.

צריך ביאור מדוע התנא מדגיש את ענין השולחן, והוי ליה לומר שלשה שאכלו כאחד ותו לא.

אֶחָד וְאֶמְרוּ עָלָיו דְּבַרֵּי תוֹרָה, בְּאֵלּוּ אָכְלוּ מִשְׁלַחַנו שֶׁל מְקוֹם. שְׁנַאמֶר
(יחזקאל מא, כג) וַיִּדְבֹּר אֵלַי זֶה הַשְּׁלַחַן אֲשֶׁר לִפְנֵי יְיָ:

ונראה לבאר על פי מה שכתב זקני הדברי בינה על הפסוק "ויקחו אבנים ויעשו גל ויאכלו שם על הגל, ויקרא לו לבן יגר שהדותא ויעקב קרא לו גלעד" (בראשית לא, מו-מז), ולכאורה קשה וכי על דבר פשוט כזה צריך להיות מחלוקת בין יעקב ללבן, ומאי נפקא מינה איזה שם יקראו למקום. וביאר על פי מה דאיתא בספר מעבר יבוק, שהרבה צדיקים צוו לעשות את ארון הקבורה שלהם מהשלחן שאכלו עליו, וזאת בכדי שהשלחן יהיה להם לעדות שלמדו עליו ואכלו עליו כראוי וברכו עליו מאה ברכות וכדומה. וזהו שלבן קרא לגל שאכלו עליו 'יגר' שהדותא', ד'יגר' הוא מלשון מורא ופחד ו'שהדותא' הוא לשון עדות, דהיינו שהוא פחד מהעדות שיעיד עליו השלחן, אבל יעקב קרא לו גלעד שהגל הזה יהא עד עליו איך שעבד את ה' באכילתו.

ועל פי זה אתי שפיר דברי המשנה, שבאם אדם אומר דברי תורה על שולחנו ואוכל כראוי, אזי מתקדש שולחנו להיות בבחינת שולחנו של מקום, והשלחן הוא לו לעדות שזה הוא השלחן אשר לפני ה'. וזכורני שבעת שבקשו להחליף את השלחן של כ"ק אאמו"ר זי"ע, לא הסכים לכך, כי אמר שאינו יכול להפרד משלחנו.

■ כאילו אכלו מזבחי מתים.

איתא בספרים הקדושים (עבודת ישראל, ויסודו בספר הליקושים להאריז"ל בראשית) לבאר הטעם מדוע כאשר אין אומרים דברי תורה על השלחן נחשב זאת כאכילת זבחי מתים, דהנה כל דבר בעולם יש בו נצוצות הקדושה המחיים אותו, והנצוצות האלו שיש באוכל צריך להעלותם לשורשם על ידי אמירת דברי תורה, אבל אם לא אמרו על השולחן דברי תורה אי אפשר להעלות את הנצוצות הקדושים ונשאר המאכל בלי חיות דקדושה, והוא כבחינת מת בלי חיות, ולכך הוי כאוכל מזבחי מתים.

■ שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים.

קשה מאי שנא דוקא שלשה, דלכאורה אפילו שנים שאכלו כאחד באם לא אמרו דברי תורה הוי כאילו אכלו מזבחי מתים. ומתרץ הארון עדות על פי דברי

פרק שלישי

שעג

ד רבי חנינא בן חכניאי אומר הנעור בלילה, והמהלך בדרך יחידה,
והמפנה לבו לבטלה, הרי זה מתחייב בנפשו:

הגמרא (ברכות מה, ב) שנים ממתנינים זה לזה בקערה אבל שלשה אין ממתנינים. ולכך בשנים אף שאין אומרים דברי תורה, מכל מקום על ידי שמקיימים הלכה זו הרי זה נחשב שיש ביניהם דברי תורה, אבל שלשה שאין נוהג בהם הלכה זו, צריכים לומר בפיהם דברי תורה.

■ [ד] הנעור בלילה וכו' הרי זה מתחייב בנפשו.

יש להבין מדוע דוקא הנעור בלילה מתחייב בנפשו ולא הנעור ביום. אלא הענין הוא, על פי מה דאיתא לתרין הסתירה בחז"ל שאמרו לא איברי ליליא אלא לגירסא (עירובין סה, א), ואמרו עוד (שם) לא איברי ליליא אלא לשינתא, אלא הכונה היא שהלילה הוא זמן שינה לכל, וממילא יש לו פנאי ללמוד מתוך הרחבת הדעת, מפני שבני ביתו ישנים ואינו צריך להפסיק מלמודו בעבורם, וכבר גמר את עבודת יומו ואין לו טרדות. ולפי זה יובן שפיר דברי המשנה, דכאשר האדם נעור בלילה ואינו לומד בזמן היקר שבידו ומפנה לבו לבטלה, אזי מתעוררת עליו טענה גדולה יותר מאשר המתבטל ביום. (וכעין זה כתב ברבינו יונה).

■ והמהלך בדרך יחידה וכו' הרי זה מתחייב בנפשו.

נראה לפרש דקאי על ההולך בדרך הישר, אבל הולך הוא 'יחידה', דהיינו שאינו עובד את ה' מתוך אחדות ואהבת רעים. הרי זה מתחייב בנפשו, כדאיתא בגמרא (ברכות סג, ב) חרב על שונאיהם של ישראל שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה, כי אי אפשר לעבוד את ה' לבד.

■ הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידה והמפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו.

יש לרמז דקאי על הצדיק 'הנעור בלילה' בגלות הדומה ללילה לעבוד את ה', 'והמהלך בדרך יחידה' שהולך בדרך הישר של יחידו של עולם, 'והמפנה לבו לבטלה' דהיינו שמפנה הלב מכל דברי בטלה, 'הרי זה' הכונה לקב"ה הנקרא 'זה' כמו שנאמר (שמות טו, ב) "זה אלי ואנוהו", 'מתחייב בנפשו' שה' יתברך מתחייב לשמור נפשו מכל רע.

ה רבי נחוניא בן הקנה אומר כל המקבל עליו עול תורה, מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. וכל הפורק ממנו עול תורה, נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ:

■ הנעור בלילה והמהלך בדרך יחיד.

בשם הנועם אלימלך (פרשת קדושים) דקאי על הצדיק אשר עובד את ה' יתברך תמיד ומתפלל תמיד לישועתן של ישראל בגלות הנקראת לילה, 'והמהלך בדרך יחיד' שהולך בדרך יחידו של עולם, 'ומפנה לבו לבטלה' שמפנה לבו לבטל הצרות והדינים מ'ישראל', 'הרי זה מתחייב בנפשו' הצדיק הוא תמיד מחייב את עצמו שהוא החייב בכל.

■ [ה] כל המקבל עליו עול תורה מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ.

במשנה זו ישנה הבטחה גדולה, שכל יהודי שיעסוק בתורה יתבטלו ממנו כל מיני טרדות עניי עולם הזה, אבל זה דוקא באם הוא מקבל עליו עול תורה באמת בבחינת נפשי חשקה בתורה (יבמות סג, א), ואינו מבטל רגע מזמנו לבטלה והוא מונח ראשו ורובו בתורה, אבל אם בעת שמגיע אליו איזה דבר המפריעו מלמוד הוא מפסיק מתורתו, אינו זוכה להבטחה זו ואין נוטלים ממנו עול דרך ארץ.

■ כל המקבל עליו עול תורה מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ.

ולכאורה הרי מצינו כמה תנאים שעסקו במלאכה דהיינו דרך ארץ, כמו רבי יוחנן הסנדלר ועוד תנאים, והרי ודאי שקיבלו עליהם עול תורה, ואם כן מדוע לא העבירו מהם עול דרך ארץ.

ונראה לבאר בפשטות, דההבטחה היא שמעבירים ממנו 'עול' דרך ארץ, דהיינו אף אם אכן יש לו עבודת דרך ארץ אבל 'עול' דרך ארץ לא יהיה עליו, שלא תהיה העבודה עליו כעול, מפני שלא יהיה מוחם ולבם בעבודתם אלא בעבודת הבורא, כיון שקיבל עליו עול תורה.

■ נותנין עליו עול מלכות.

יש להבין מהו הלשון 'נותנים' שהוא לשון מתנה, הלא זה עול על האדם ואין זה מתנה. ואמר כ"ק אאמו"ר זי"ע, דהנה האדם הפורק מעצמו עול תורה והולך

ו רבי חלפתא בן דוסא איש כפר חנניא אומר עשרה שיושבין ועוסקין בתורה, שכינה שרויה ביניהם. שנאמר (תהלים פג, ה) אלהים נצב בעדת אל. ומנין שאפילו חמשה, שנאמר (עמוס ט, ו) ואגדתו על ארץ יסדה. ומנין שאפילו שלשה, שנאמר (תהלים פג, ה) בקרב אלהים ישפט. ומנין שאפילו שנים, שנאמר (מלאכי ג, טז) אז נדברו יראי יי איש אל רעהו ויקשב יי וישמע וגו'. ומנין אפילו אחד, שנאמר (שמות כ, כא) בכל המקום

בטל, הרי דבר זה יכול להביאו לידי עבירות חמורות, דהבטלה גרועה מהכל, ואם כן אכן מתנה היא לו שנותנים לו עול מלכות ועול דרך ארץ למען לא ילך בטל ויבא לידי חטא.

■ [ו] עשרה שיושבין וכו' ומנין שאפילו אחד וכו'.

לכאורה קשה דהוי ליה לומר איפכא, מנין שאפילו אחד וכו', ומנין אפילו שנים, ומינה נדון בקל וחומר שעשרה שעוסקים בתורה בודאי ששכינה שרויה ביניהם. אלא מבארים המפרשים (מדרש שמואל) שיש דרגות בהשראת השכינה, שבעשרה לומדים שורה השכינה במידה מרובה יותר, ובפחות מכך יש השראת השכינה פחותה יותר. ומגידי שיעורים צריכים לידע ענין זה, שללימוד תורה ברבים יש חשיבות יתירה מסתם לימוד התורה ביחיד.

■ אפילו שלשה שלמדו וכו'.

משנה זו באה ללמדנו גודל החשיבות של לימוד התורה של יחידים מישראל, וכדאיתא בגמרא (בבא בתרא קכא, ב) לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב, ומקשינן בגמרא מאי יום טוב, ומתרצת הגמרא אמר רב יוסף יום שפוסקים בו מלכרות עצים למערכה, ופירש רבינו גרשום דבעת שהיו כורתים עצים היו מתבטלים קצת מלימוד התורה, ועל כן ביום שפסקו לכרות היה יום טוב לישראל כי מעתה יכולים שוב לעסוק בתורה. ורואים מכך, שעל אף שרק קומץ אנשים אלו עסקו בכריתת עצים למערכה, מכל מקום על זאת שכעת הם יכולים ללמוד יותר תורה נעשה יום טוב גדול שלא היה כמותו לישראל, וכמאמר המשנה לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב.

אֲשֶׁר אֶזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבֹא אֵלַיָּךְ וּבִרְכָּתֶיךָ: ז רַבִּי אֶלְעָזָר אִישׁ בְּרִיתוֹתָא
 אֹמֵר תֵּן לוֹ מִשְׁלוֹ, שְׁאֵתָה וְשִׁלְךָ שְׁלוֹ. וְכֵן בְּדוֹר הוּא אֹמֵר (דס"א כט,
 יד) כִּי מִמֶּךָ הִבֵּל וּמִיָּדְךָ נִתְּנוּ לָךְ. רַבִּי יַעֲקֹב אֹמֵר: הַמְהִלְךָ בְּדֶרֶךְ
 וְשׁוֹנֶה, וּמִפְסִיק מִמִּשְׁנָתוֹ, וְאֹמֵר מַה נָּאֵה אֵילָן זֶה מַה נָּאֵה נִיר זֶה,
 מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כָּאֵלוֹ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ:

■ [ז] תן לו מישלו שאתה ושלך שלו.

יש לבאר הענין, דהנה הטעם שנותן ה' יתברך עשירות לאדם, הוא לפי שה'
 יתברך קורא הדורות מראש, מסתכל בשורש נשמת האדם שהיא חלק אלוך
 ממעל, ורואה שאדם זה בשורש נשמתו מסוגל לעשות הרבה צדקה וחסד עם
 אחיו בני ישראל, ולכן נותן הקב"ה בידו ממון אשר באמת אינו שייך אליו כלל
 אלא לעניים, ורק מופקד הוא בידו כדי שיקיים בזה מצות צדקה. וכמו שאמרו
 חז"ל כל העולם נזון בשביל חנינא בני (תענית כה, ב), היינו שהשפע כולו שייך
 לחנינא רק הפקידו הקב"ה אצל כל העולם. וזהו 'תן לו' לעני צדקה 'משלו'
 מהכסף ששייך לו, 'שאתה ושלך שלו' שכל מה שיש לך הוא באמת שייך לחברך
 העני, רק בידך ניתן הזכות ליתן לו (כעין זה כתב במדרש שמואל).

■ המהלך בדרך וכו' ומפסיק ממשנתו וכו' הרי זה מתחייב בנפשו.

יש ללמוד מכאן מוסר השכל, שאפילו מתמיד כה גדול אשר אף בעת לכתו
 בדרך לוקח עמו ספר ללמוד בו, בכל זאת באם הוא מפסיק ממשנתו הרי זה
 מתחייב בנפשו.

■ ופוסק ממשנתו.

בשם החפץ חיים, משל למה הדבר דומה למסילת ברזל ארוכה, ובא אדם
 אחד ולקח חלק קטן מהמסילה, ואומר לא עשיתי כלום שהרי זהו רק חלק קטן
 מאד ממסילה כה גדולה. ובודאי שוטה הוא, דבזה יכול הוא לגרום אסון גדול על
 הרכבת ונוסעיה, כי מחבל בכך את מהלך הרכבת, שאם חסר ברציפות המסילה
 חלק קטן אי אפשר לנסוע בה. כך המפסיק ממשנתו גורם בזה אסון גדול, כי
 הוא קורע את החוט המקשר את התורה בעת שהוא לומד ברציפות.

פרק שלישי

שעז

■ המחלף בדרך ופוסק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה.

ביארו המפרשים (רע"ב, ומקורו בספר היראה לרבינו יונה, מדרש שמואל) שאפילו שאינו מפסיק בדברים של מה בכך, רק מברך ברכת 'ברוך שככה לו בעולמו', גם הוא מתחייב בנפשו. ויש להבין מדוע אכן נענש גם זה המברך ומשבח על פלאי הבריאה.

והנראה בזה, דהנה דוד המלך ע"ה מתאר בספר התהילים את פלאי הבריאה "השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע" (תהילים יט, ב), ובהמשך הפסוקים לאחר תאור פלאי הבריאה אלו הוא אומר "תורת ה' תמימה משיבת נפש". ומרומז בזה, כי באם האדם זוכה לתורת ה' אין צריך להגיע להכרת הבורא על ידי התבוננות במעשי הבריאה, דבתורה נמצא הכל, ומן התורה עצמה אפשר לראות את פלאי הבריאה, ולכן גם המפסיק ממשנתו ליתן שבח והודיה לה' יתברך על הבריאה, גם הוא מתחייב בנפשו.

■ מה נאה אילן זה, ומה נאה ניר זה.

איתא בספרים הקדושים (פרי חיים בשם המגיד ממעזריטש, עבודת ישראל) דקאי על האדם שנקרא אילן כמו שנאמר "כי האדם עץ השדה" (דברים כ, יט), דאם הוא משבח את עצמו 'מה נאה אילן זה' דהיינו שאומר יפה למדתי ומחזיק טובה לעצמו, וכן אומר 'מה נאה ניר זה', דהנה החרישה היא הכנה לזריעה, כך הוא אומר על עצמו מה נאה הכנה זו שעשיתי, ובא בלבו התפארות ופניות מהחידושי תורה שלמד, הרי זה מתחייב בנפשו.

■ ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה.

בשם הרה"ק מקוצק, דהנה ישנם אנשים הרוצים לעבוד את ה' על ידי חקירות ודרישות, שבכח זה ימצאו ויגיעו להכרה שיש מנהיג לבירה ויבואו לאמונה בה'. אכן לא זוהי הדרך הרצויה, כמו שכתב החסיד יעב"ץ (בספרו אור החיים פ"ב) שבזמן הצרות בעת גירוש ספרד אזי האנשים פשוטים החזיקו מעמד בנסיונות הקשים יותר מאשר האנשים המשכילים, וזאת מפני שפשוטי העם הלכו באמונה פשוטה ובתום לב, לכן מסרו נפשם על קדושת ה', מה שאין כן אותם שדבקו באמונתם על ידי חקירות, הם נפלו ומעדו ולא עמדו בנסיונות השמד.

וזהו 'המפסיק ממשנתו' היינו שאינו מתחזק באמונה פשוטה בה' יתברך רק משום שכך כתוב בתורה שיש מנהיג לבירה, ומשום שכך למדוהו אבותינו ורבותיו שאין לנו אלא אחד יחיד בעולם, אלא מאמין מכח סיבות וחקירות, שחושב בדעתו

ח רבי דוסתאי ברבי ינאי משום רבי מאיר אומר כל השוכח דבר אחד ממשנתו, מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו. שנאמר (דברים ז, ט) רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך. יכול אפלו תקפה עליו משנתו, תלמוד לומר (ספ) ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך. הא אינו מתחייב בנפשו עד שישיב ויסירם מלבבו:

'מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה' ומכח החקירה רוצה להגיע לאמונה בה, 'מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו' יכול הוא לנטות מדרך הישר ולהתחייב בנפשו.

■ ואומר מה נאה אילן זה.

המפרשים (רע"ב, מדרש שמואל) עמדו בזה, מדוע מאריך התנא לתאר איזה הפסקה עושה המפסיק ממשנתו, ולכאורה די היה לו לומר המפסיק ממשנתו מתחייב בנפשו, ותו לא. ונראה לפרש בדרך הלצה, דאם אדם מפסיק ממשנתו, ממילא מחפש הוא האיך להעביר את זמנו, עד שהוא בא לחקור עניני הבריאה ולומר מה נאה אילן זה.

■ [ח] כל השוכח דבר אחד ממשנתו וכו' כאלו מתחייב בנפשו.

לכאורה קשה מאד, היאך יתכן שאף אדם השוכח דבר אחד בלבד גם כן יתחייב בנפשו, הרי אפילו בעל זכרון מעולה לא ימלט שישכח דבר אחד מתלמודו.

ומבאר התפארת שלמה, על פי הידוע בשם הבעל שם טוב על מה שדרשו חז"ל (חגיגה ט, ב) על הפסוק "ושבתם וראיתם וגו' בין עובד אלקים לאשר לא עבדו", אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה פעמים ואחד, וקשה מה בכך שהוסיף ללמוד עוד פעם אחת, וכי מפני כן נחשב כעובד את ה'. וביאר הבעל שם טוב דמאה פעמים ואחד הכוונה לשונה פרקו וזוכר בעת לימודו את האחד יחיד ומיוחד, שאינו דומה שונה פרקו ומפחד מה' והדר גאוונו בעת לימודו, למי שאינו זוכר את ה' בעת לימודו. ועל פי זה ביאר התפארת שלמה דזהו 'כל השוכח דבר אחד ממשנתו', היינו ששוכח בעת לימודו מה' יתברך ח"ו האחד יחיד ומיוחד, הרי זה מתחייב בנפשו.

ט רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת. וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו, אין חכמתו מתקיימת. הוא היה אומר כל שמעשיו מרפין מחכמתו, חכמתו מתקיימת. וכל שחכמתו מרפה ממעשיו, אין חכמתו מתקיימת:

עוד אפשר לבאר על פי מה שביאר החפץ חיים על המשנה (לעיל פ"ב מי"א) רבי אליעזר בן הורקנוס בור סוד שאינו מאבד טפה, שמעלתו היתה שהיה מתפעל מכל דבר שלמד, שמתוך כך נחקק הדבר בזכרונו. ובה אתי שפיר, כי העונש המגיעו הוא על כך שלא נהנה מלימודו והתפעל ממנו, שאז היה בודאי זוכר תלמודו [וכמבואר בסוף המשנה הא אינו מתחייב בנפשו עד שישב ויסיר מלבו וק"ל].

■ כל הישוכח דבר אחד ממשנתו כאילו מתחייב בנפשו.

הכוונה היא, שהוא שוכח את חלק ההלכה למעשה הנוגע אליו שיצא לו מלימוד התורה, וזהו 'ממשנתו' דהיינו חלק המשנה הנוגע אליו.

■ [ט] וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת.

תמיד בעת שהיה כ"ק אאמו"ר זי"ע מגיע למשנה זו היה אומר כך, דהנה ישנם הסוברים שאין להשגיח על בניהם ביראת ה' ועבודתו בימי הבחרות, ועיקר מגמתם הוא רק להדריכם ולחנכם בענין לימודם בכדי שיהיו למדנים גדולים. אבל לא זו הדרך ישכון בה אור, אלא העיקר הוא לחנכם שיהיו יראי שמים, ולאחר שקונים בנפשם יראת שמים אז אפשר לקנות קנין התורה. וסיים כ"ק אאמו"ר זי"ע וואס זאל איך טאהן אז דער תנא אין די משנה זאגט ווי מיר (מה אעשה והתנא של המשנה אומר כמוני).

ועל דרך זה ביאר הדברי בינה את הפסוק (תהילים קיט, לח) "הקם לעבדך אמרתך אשר ליראתך", שדוד המלך ביקש מהקב"ה שיתן לו חכמה ותורה כפי מדת היראת שמים שבו ולא יותר. וזהו 'הקם לעבדך אמרתך' הכוונה לאמרי התורה, שיהיו אשר ליראתך כפי היראת שמים שיש בי, דתורה ללא יראת שמים אין לה קיום.

י הוא הִיָּה אֹמֵר כֹּל שְׁרוּת הַבְּרִיּוֹת נֹחָה הִימָנוּ, רוּחַ הַמָּקוֹם נֹחָה הִימָנוּ. וְכֹל שְׁאִין רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נֹחָה הִימָנוּ, אִין רוּחַ הַמָּקוֹם נֹחָה הִימָנוּ. רַבִּי דֹסָא בֶן הֶרְבִּינִם אֹמֵר שָׁנָה שֶׁל שְׁחֲרִית, וַיִּין שֶׁל צְהָרִים, וְשִׁיחַת הִילָדִים, וְיִשִּׁיבַת פְּתֵי כְּנֻסִּיּוֹת שֶׁל עַמִּי הָאָרֶץ, מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם: יֵאָר רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדְעִי אֹמֵר הַמַּחֲלִיל אֶת הַקְּדוּשִׁים, וְהַמְבִּיָּה אֶת הַמוֹעֲדוֹת, וְהַמְלַבֵּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים, וְהַמְפִּיר בְּרִיתוֹ שֶׁל אֲבִרָהָם אֲבִינוּ, וְהַמְנַלָּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹא כִתְלָכָה, אֵף עַל פִּי שִׁישׁ פִּירוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אִין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא:

■ [י] כֹּל שְׁרוּת הַבְּרִיּוֹת נֹחָה הִימָנוּ רוּחַ הַמָּקוֹם נֹחָה הִימָנוּ.

לכאורה קשה הרי ישנם הרבה מוכיחים בשער שאין רווח הבריות נוחה מהם, אף שרווח המקום נוחה מהם. אלא התירוץ מבואר במשנה, שדקדקה בלשונה לומר רווח 'הבריות' בבחינת בריה חשובה שאינה בטילה, דהכוונה שיהא נוח בעיני בני אדם חשובים העוסקים בתורה ומצות, ועליהם אומר התנא שצריך שתהא רווח הבריות נוחה הימנו, ולכך נקט דוקא לשון 'בריות' ולא אמר רווח 'אנשים' נוחה הימנו, ללמדנו שצריך להיות רווח האנשים החשובים נוחה ממנו.

■ שינה של שחרית.

בשם הרה"ק מקוצק שאמר אז מ'פארשלאפט די יונגע יארען (אם ישנים בימי הבריות שהם בשחר ימי חיי האדם) זה מוציא את האדם מן העולם. ולפי זה יבואר המשך המשנה 'יין של צהרים' פירוש אם שותים משקה אין מ'פארבריינגט וישנים בצהרים, וכן שיחת הילדים וכו', כל אלו מוציאים את האדם מן העולם.

■ [יא] המחלל את הקדשים.

כ"ק אאמו"ר זי"ע פירש דקאי על המדברים על הצדיקים לשון הרע וליצנות וכדומה, וזהו המחלל את הקדשים, שמבזה את הצדיקים שהם בבחינת קדשים, ומי שאין כבוד חכמים לנגד עיניו, אין לו חלק לעולם הבא. ובזה יובן השייכות בין המחלל את הקדשים למבזה את המועדות, שהרי אמרו חז"ל (סוכה כז, ב) חייב אדם להקביל פני רבו ברגל.

פרק שלישי

שפא

יב רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אוֹמֵר הָיוּ קָל לְרֹאשׁ וְנוֹחַ לְתַשְׁחָרֶת, וְהָיוּ מְקַבְּלִים אֶת כָּל הָאָדָם בְּשִׂמְחָה: יג רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר שְׁחוֹק וְקִלּוֹת רֹאשׁ מְרַגְּלִין אֶת הָאָדָם לְעֶרְוָה. מִסּוּרֵת סִיג לְתוֹרָה, מַעֲשָׂרוֹת סִיג לְעֹשֶׁר, נִדְרִים סִיג לְפִרְיָשׁוֹת, סִיג לְחֻכְמָה שְׁתִּיקָה: יד הוּא הָיָה אוֹמֵר חֲבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם, חֶבֶה יִתְּרָה נֹדַעַת לוֹ שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ט, ו) כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם. חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּבְרָאוּ

■ והמלבין פני חברו ברבים.

אפילו בעת שאדם רוצה להוכיח את חברו וכוונתו לטובה שילך בדרך הישר והטוב, גם כן צריך להזהר שלא להוכיחו ברבים, כי על ידי זה ח"ו יאבד את חלקו לעולם הבא.

■ [יב] והיו מקבל את כל האדם בשמחה.

עיין לעיל בביאור המשנה והיו מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות (פ"א מט"ו).

■ [יג] שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה.

בשם כ"ק אאמו"ר זי"ע, 'מרגילין' מלשון רגליים, ששחוק וקלות ראש הם בבחינת רגליים לעבירה, שעל ידי שאדם מרבה בשחוק וקלות ראש בא הוא לידי עבירה, שבא על ידם לידי מ'פארבריינגט ולשון הרע ולדבר על צדיקים וכדומה.

■ סייג לחכמה שתיקה.

בשם כ"ק אדמו"ר מקוצק זי"ע, דהנה סייג פירושו רק גדר שעל ידו יבוא האדם לידי חכמה, ואם כן מה היא החכמה העצמה. וביאר דהסייג הוא שבעת שמביישים ומכלימים אותו ישתוק ולא יענה, והחכמה בעצמה היא שלא יתפעל כלל ממה שאמרו עליו.

■ [יד] חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה וכו'.

בשם האדמו"ר הרה"ק מקוצק, שכל יהודי נקרא כלי חמדה, כי יכול הוא להיות

בָּנִים לְמָקוֹם, חֶבֶה יִתְּרָה נִוְדַעַת לָהֶם שְׁנִקְרָאוּ בָּנִים לְמָקוֹם, שְׁנִאָמֵר (דברים יד, ו) בָּנִים אֲתֵם לִי אֱלֹהֵיכֶם. חֶבֶינִין יִשְׂרָאֵל שְׁנִתֵּן לָהֶם כָּלִי חֶמְדָּה, חֶבֶה יִתְּרָה נִוְדַעַת לָהֶם שְׁנִתֵּן לָהֶם כָּלִי חֶמְדָּה שְׁבוּ נִכְרָא הָעוֹלָם, שְׁנִאָמֵר (משלי ד, ג) כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אֵל תַּעֲזוּבוּ: מִזֹּה הַכָּל צָפוּי, וְהָרָשׁוֹת נִתּוֹנָה, וּבְטוֹב הָעוֹלָם נִדוֹן, וְהַכָּל לְפִי רוֹב חֲמִיעָשָׁה: מִזֹּה הוּא הָיָה אוֹמֵר הַכָּל נָתַן כְּעֶרְבּוֹן, וּמִצִּדָּה פְּרוּסָה עַל כָּל הַחַיִּים, הַחֲנוּת פְּתוּחָה, וְהַחֲנוּנִי מְקִיָּה, וְהַפְּנִקָּם פְּתוּחָה, וְהָיָה בּוֹתֵבָתָה, וְכָל הָרֹצֵחַ לְלוֹוֹת יָבֵא וְיִלְוֶה, וְהַנִּפְאִים מִחֲזִירִין תִּדְרִיר בְּכָל יוֹם, וְנִפְרָעִין מִן הָאָדָם מִדַּעַתּוֹ וְשִׁלָּא מִדַּעַתּוֹ, וְיֵשׁ לָהֶם עַל מָה שְׁיִסְמְכוּ, וְתִדְרִין דִּין אֲמָתָה, וְהַכָּל מִתְקַן לְסַעֲוִדָּה:

כלי מפואר לתורה ויראת שמים, וצריך לזהר שלא לאבד את הכלי היקר שנתן לו ה'.

■ שניתן להם כלי חמדה.

איתא (מדרש שמואל) לבאר, דהנה כתיב "לא בשמים היא וגו'" כי קרוב אליך הדבר מאוד" (דברים ל, יד), דהקב"ה נתן לנו את התורה בכדי שאנו בעולם הזה נהיה הבעלי בתים על התורה, וזהו שניתן 'להם' כי התורה שייכת לבני ישראל לגמרי.

■ [מז] והכל לפי רוב המעשה.

פירש הרמב"ם (בפירוש המשניות) שאינו דומה מי שנותן סכום רב לעני אחד ועשה בזה רק מצוה אחת, לאדם המחלק את אותו סכום כסף ונותן ממנו להרבה פעמים עניים לכל אחד מעט שבזה קיים הרבה מצוות. ויש לבאר הטעם בזה, דעל ידי כל נתינה ונתינה הוא משבר את מדותיו הרעות וכופה את יצרו הרע, וזה מקנה לו בנין טוב בנפשו להיות תמיד מנותני צדקה כראוי, ועל כן נתינות הרבה עדיפי מנתינה אחת.

■ [מז] והכל מתוקן לסעודה.

יש לפרש דבא לרמזו שענין העלאת הנצוצות הקדושים הוא דבר השווה לכל

יז רפי אלעזר בן עזריה אומר אם אין תורה אין דרך ארץ, אם אין דרך ארץ אין תורה. אם אין חכמה אין יראה, אם אין יראה אין חכמה. אם אין דעת אין בינה, אם אין בינה אין דעת. אם אין קמת אין תורה, אם אין תורה אין קמת. הוא הנה אומר כל שחכמתו

נפש, שכאשר יהודי אוכל ומברך ברכות הנהנין כראוי בכוונה, ואינו בולע תיבות הברכה, ויודע הלכות ברכות איזה ברכה יש לברך על כל דבר, ונמנע מברכה שאינה צריכה וכדומה, ואוכל לשם שמים שיהיה לו כח לעבוד את ה', בזה הוא מעלה את הנצוצות הקדושים שיש באכילתו. וזהו 'הכל מתוקן לסעודה' שעניני הסעודה הם מתוקנים לכולם, שכל אחד ואחד יכול להעלות ולתקן הסעודה כראוי.

■ והכל מתוקן לסעודה.

יש לבאר עפ"י מה שאמר רנ"ד משידלובצא (הובא לקמן במשנה הבאה) שהקב"ה מכין לכל אחד את כל הצטרותו בעולם הזה, רק החסרון הוא בנו שאין אנו הולכים בדרך הישר ואין אנו ראויים לשפע. ובזה יש לפרש מאמר התנא 'הכלל מתוקן לסעודה', היינו שלכל אדם מתוקן סעודתו, אלא שצריך למצוא דרך הישר להגיע לסעודה.

■ [כ] אם אין תורה אין קמת.

בשם זקני הרה"ק רנ"ד משידלובצא, שביאר זאת על פי משל נאה. מעשה במלך ששלח את עבדיו למלחמה, והכין להם לצורך המלחמה אוכל רב כיד המלך, אך כשהתחילו החיילים ללכת להלחם תם האוכל שבידם ולא יכלו להמשיך בדרכם כי לא ידעו היכן הניח המלך את האוכל, ויאמר להם חכם אחד הביטו היטב במפה שהכינו לכם לידע איך ללכת למלחמה ושם תמצאו היכן המלך הניח המזונות, וכן הוה שתיכף מצאו אוכל להשיב נפשם.

והנמשל הוא, דהנה בעת שירדה נשמת האדם לעולם הזה הכין הקב"ה לכל אחד מזונות כפי צורכו כדי שיוכל להלחם ביצרו הרע, ובאם רואה האדם שאינו מוצא את מזונותיו, יסתכל היטב במפה שהיא התורה שבה הסתכל הקב"ה וברא את העולם, והיא מורה דרך לאדם איך לילך בעולם הזה. וזהו 'אם אין תורה אין קמת', כשאין תורה מאבדים הדרך למצוא את הקמת.

מִרְבֵּה מַמְעָשָׁיו, לָמָּה הוּא דוֹמָה, לְאִילָן שְׁעֲנָפָיו מֵרַבִּין וְשָׂרָשָׁיו מוֹעָטִין, וְהַרוּחַ בָּאָה וְעוֹקְרָתוֹ וְהוֹפְכָתוֹ עַל פָּנָיו. שְׁנַאֲמַר (ירמיה יז, ו) וְהָיָה כְּעֶרְעֵר בְּעֶרְבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבוֹא טוֹב וְשָׁכֵן חֲרָדִים בְּמִדְבָּר אֶרֶץ מִלְחָה וְלֹא תֵשֵׁב. אֲבָל כָּל שְׁמַעְשָׁיו מֵרַבִּין מְחַכְמָתוֹ, לָמָּה הוּא דוֹמָה, לְאִילָן שְׁעֲנָפָיו מוֹעָטִין וְשָׂרָשָׁיו מֵרַבִּין, שְׁאֵפְלוּ כָּל הָרוּחוֹת שְׁבָעוּלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ, אֵין מְזִיזוֹת אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ. שְׁנַאֲמַר (ס, ט) וְהָיָה כְּעֵץ שְׂתוּל עַל מַיִם וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שָׂרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא חֶם וְהָיָה עָלָהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנֵת בְּצֹרֶת לֹא יִדָּאֵג וְלֹא יִמִּישׁ מַעֲשׂוֹת פְּרִי: יח רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן חֲסִמָּא אוֹמֵר קִנִּין וּפְתִיחֵי נְדָה, הֵן הֵן גּוֹפֵי הַלְבוּת. תְּקוּפוֹת וְגִמְטְרִיאוֹת, פֶּרֶפְרָאוֹת לְחֻכְמָה:

פרק רביעי

א בֶּן זֹמָא אוֹמֵר אֵיזְהוּ חָכָם, הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם. שְׁנַאֲמַר (מסלים קט, ט) מִכָּל מְלַמְדֵי הַשְּׁבִלָתִי כִּי עֲדוּתִיד שִׁיחָה לִּי. אֵיזְהוּ גְבוּר, הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ. שְׁנַאֲמַר (משלי טז, ג) טוֹב אֶרֶץ אֲפִים מִגְּבוּר וּמוֹשֵׁל בְּרוּחוֹ

■ [א] אֵיזְהוּ חָכָם הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם.

פִּירְשׁוּ בַסְּפָרִים הַקְּדוּשִׁים (תולדות יעקב יוסף לך, דגל מחנה אפרים תרומה) שִׁישׁ לַלְמוּד מִכָּל אֶחָד, דֹּאפִילוּ מֵהִרְשָׁע יֵשׁ לַלְמוּד בְּאֵיזָה הַתְּלַהּבוֹת גְּדוּלָּה הוּא עוֹשֶׂה עֲבִירָה וְכִמָּה הִנָּה וְחֶשֶׁק יֵשׁ לוֹ לִרְשָׁע בִּשְׁעָה שְׁעוֹבֵר עֲבִירוֹת, וְיֵשׁ לַלְמוּד מִכָּךְ לַעֲנִין עֲשִׂית הַמִּצְוֹת, שְׁצָרִיד לַעֲשׂוֹתָם בַּחֶשֶׁק וְחִיּוֹת וּבִהַתְּלַהּבוֹת דְּקְדוּשָׁה. וְכִפִּי מֵה דֹאִיתָא בְּבֹאֵר מִים חַיִּים (פִּרְשֵׁת לך) עַל הַפְּסוּק "וְחִטָּאתִי נִגְדִי תִמִּיד" (תהילים נא, ה), שְׁתִּמִּיד יַעֲמֹד לִנְגְדוֹ אוֹפֵן הַתְּלַהּבוֹתוֹ בַּעַת עֲשִׂית הַחֲטָא וְהַהֲנָא שְׁהִיתָה לוֹ אוֹ, שְׁכֹאשֶׁר יָבוֹא לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה יַעֲשֶׂה זֹאת בִּהַתְּלַהּבוֹת כְּמוֹ בַּעַת הָעֲבִירָה.

■ אֵיזְהוּ גְבוּר הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ.

צָרִיד בִּיאוֹר הַלְשׁוֹן 'הַכּוֹבֵשׁ' דִּהּוּי לִיָּה לְמִימַר 'הַמִּתְגַּבֵּר' עַל יִצְרוֹ. אֵלֹא הַפִּירוּשׁ